

doi: 10.32612/uw.2543618X.2021.pp.207-224

Przegląd Środkowo-Wschodni, 6, 2021
ISSN 2543-618X eISSN 2545-1324

Nr art. 20210610

Data przesłania: 30.05.2021

Data akceptacji: 26.06.2021

Дзіяна Радупевіч

Дзяржаўная ўстанова «Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь»

dianaolegovna@bk.ru

<https://orcid.org/0000-0001-8316-3347>

Сацыяльна-дэмакратычны рух у Рэспубліцы Беларусь: станаўленне і развіццё

Ruch socjaldemokratyczny w Republice Białoruś: powstanie i rozwój

Artykuł jest oparty na studium dokumentów przechowywanych w Archiwum Narodowym Republiki Białoruś. Do tej pory historycy nie zajmowali się analizą materiałów dokumentalnych dotyczących rozwoju ruchu socjaldemokratycznego na Białorusi. Dokumenty przechowywane w archiwum państwowym pozwalają wypełnić tę lukę w historiografii narodowej.

Artykuł dotyczy powstania (odrodzenia) ruchu socjaldemokratycznego w Republice Białorusi na początku lat 90. XX w., celów i zadań stojących przed socjaldemokratami białoruskimi w tym okresie. Trudności, przyczyny sukcesu i porażki tego ruchu wymagają głębszego, obiektywnego i wieloaspektowego badania naukowego. Dlatego w niniejszym artykule niewiele wspomina się o skutkach i konsekwencjach działań białoruskich socjaldemokratów.

2 marca 1991 r. ogłoszono utworzenie Białoruskiej Socjaldemokratycznej Gromady (BSDG). Głównymi celami tej partii były: stworzenie humanitarnego, demokratycznego społeczeństwa opartego na wieloaspektowej gospodarce i różnorodnych strukturach partyjnych; ochrona prawna i socjalna osoby pracującej; ustanowienie zasad wolności, sprawiedliwości społecznej i solidarności; odrodzenie podstaw duchowości, zdrowych, popularnych zasad życia, takich naturalnych wartości ludzkich jak rodzina, dom, dobrośędztwo, ciężka praca; osiągnięcie i obrona niezależności politycznej Białorusi jako równoprawnego członka wspólnoty europejskiej i międzynarodowej; zminimalizowanie skutków katastrofy w Czarnobylu, poprawa sytuacji ekologicznej w Republice. Aby

osiągnąć swoje cele, BSDG planowała działać w sposób demokratyczny, wykorzystując cywilizowane metody.

Później, w 1994 r., podpisano porozumienie o utworzeniu stowarzyszenia sił demokratycznych „Wiasna-94” między przedstawicielami partii i ruchów politycznych, organizacji społecznych, zawodowych i religijnych Republiki Białorusi. Inicjatorem była BSDG. Głównym celem stowarzyszenia było stworzenie warunków politycznych do demokratycznego przejścia od systemu totalitarnego do demokratycznego państwa prawa. Stowarzyszenie opierało się na następujących zasadach: budowa suwerennego państwa białoruskiego, status wolny od broni jądrowej i niewchodzenie Białorusi do bloków wojskowych; przestrzeganie praw obywateli.

1 czerwca 1995 r. na III Zjeździe BSDG na przewodniczącego partii wybrano M.W. Statkiewicza, który później odegrał aktywną rolę w rozwoju ruchu socjaldemokratycznego w Białorusi.

Na posiedzeniu komitetu wykonawczego Rady Centralnej BSDG w dniu 20 lipca 1995 r. podjęto decyzję o utworzeniu Związku Socjaldemokratycznego (SDS) jako bloku wyborczego w przededniu wyborów do Rady Najwyższej Republiki Białoruś XIII kadencji. Głównym zadaniem SDS było zjednoczenie zasobów materialnych, organizacyjnych i ludzkich w celu realizacji podstawowych zadań statutowych, a także wdrożenie pilnych reform gospodarczych; ochrona praw pracowniczych; zapewnienie rzeczywistego prawa obywateli do pracy, bezpłatnej edukacji i opieki medycznej; stworzenie efektywnego systemu samorządu lokalnego z bezpośrednim wyborem kierowników; rozwój samorządności kolektywów pracy, udział pracowników w zarządzaniu produkcją; stworzenie systemu pełnoprawnego zabezpieczenia emerytalnego; wzmocnienie praworządności i stabilności w państwie, zapewnienie bezpieczeństwa obywateli. SDS zadeklarował swoje przywiązanie do zasad światowej demokracji socjalnej: wolności, sprawiedliwości, równości i solidarności.

Słowa kluczowe: ruch socjaldemokratyczny, współpraca, partia polityczna, Republika Białoruś

Артыкул напісаны на аснове вывучэння дакументаў, якія захоўваюцца ў Дзяржаўнай установе «Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь» (НАРБ). Да гэтага часу гісторыкі не звярталіся да аналізу дакументальных матэрыялаў аб развіцці сацыял-дэмакратычнага

руху ў Беларусі. Дакументы, якія захоўваюцца ў НАРБ, даюць магчымасць запойніць гэты прабел у айчыннай гістарыяграфіі.

2 сакавіка 1991 г. на I ўстаноўчым з'ездзе БСДГ было абвешчана аб яе стварэнні. На з'ездзе было падкрэслена, што БСДГ з'яўляецца пераемнікам традыцый Беларускай Сацыялістычнай Грамады (1902–1918 гг.) і Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі (1918–1924 гг.), а таксама належыць да супольнасці партый, якія аб'ядналіся ў Прагрэсіўны Альянс, і знаходзяцца ў апазіцыі да рэжыму прэзідэнта РБ Лукашэнка А.Г.

У I з'ездзе БСДГ удзельнічалі 140 дэлегатаў з г. Мінска і ўсіх абласцей РБ. Акрамя таго, у працы з'езда ўдзельнічалі прадстаўнікі ўжо створаных грамадскіх арганізацый і палітычных партый, вядомыя грамадскія дзеячы, пісьменнікі і паэты як з Беларусі, так і блізкага замежжа, старшыня гарадскога савета БНФ Голубеў В., старшыня Сойма БНФ Пазняк З.С., каталіцкай Грамады, хрысціянскай моладзі, Сельскай і Нацыянальна-дэмакратычнай партыі Беларусі, сацыяльна-дэмакратычных партый Літвы (Юргіс Б., Назаровас А.), Латвіі (Штэйнбергс І.Я.), Азербайджана (Абілеў К.М.), Украіны (Батюра І. В., Белавусаў А.Г.)¹, народныя пісьменнікі Беларусі Брыль Я., Быкаў В. і іншыя.

З'ездам БСДГ была створана рэдакцыйная камісія ў склад каторай уваходзілі: Вярцінскі А., Законнікаў С., Какоўка В., Гурыновіч А., Леўшуноў С., Крыжанеўскі М., Якаўлеў М. (Магілёў), Кірыленка І. (Магілёў), Івашкевіч М. (Маладзечна)². Аргкамітэтам быў распрацаваны першы варыянт праекта Праграмы БСДГ, які было прапанавана абмеркаваць, а прыняць на II з'ездзе БСДГ.

Асноўнымі сваімі мэтамі БСДГ ставіла: стварэнне гуманнага, дэмакратычнага грамадства на аснове шматукладнай эканомікі і разнастайнасці партыйных структур; прававую і сацыяльную ахову чалавека працы; сцвярджэнне прынцыпаў свабоды, сацы-

¹ Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ), Фонд 183, Вопіс 1, Справа 1, Л. 155.

² Ibidem, Л. 157.

яльнай справядлівасці і салідарнасці; адраджэнне асноў духоўнасці, здаровых, народных пачаткаў жыцця, такіх натуральных чалавечых каштоўнасцей, як сям'я, дом, добрасуседства, працалюбства; дасягненне і адстойванне палітычнай незалежнасці Беларусі як раўнапраўнага члена еўрапейскай і сусветнай супольнасці; мінімалізацыю вынікаў чарнобыльскай катастрофы, аздараўленне экалагічнай сітуацыі ў Рэспубліцы. Для дасягнення сваіх мэтаў БСДГ планавала дзейнічаць дэмакратычным шляхам, цывілізацыйнымі метадамі³.

У заключнай частцы сваёй працы I з'езд БСДГ прыняў рэзалюцыі: «Аб адносінах да Сацыяльна-дэмакратычнай асацыяцыі», „Аб рэфэрэндуме“, „Аб адносінах да Сацінтэрну“, „Аб непрымяненні гвалту ў рашэнні палітычных пытанняў“⁴. Старшынёй партыі па выніках пасяджэння I з'езду БСДГ у 1991 г. быў абраны Ткачоў М. (1942–1992 г. н.).

На I з'ездзе БСДГ Статкевіч М.В. абгрунтаваў неабходнасць стварэння нацыянальнага войска, як гаранта суверэнітэту Беларусі і школы нацыянальнай самасвядомасці для моладзі⁵. Аднак у далейшым гэтыя прапановы па шэрагу прычын не былі рэалізаваныя.

20 снежня гэтага ж года адбыўся II з'езд БСДГ, на каторым была прынята праграма партыі і абраны старшынёй БСДГ Трусаў А.

У 1994 г. было заключана Пагадненне аб стварэнні аб'яднання дэмакратычных сіл „Вясна–94“ паміж прадстаўнікамі палітычных партый і рухаў, грамадскіх, прафесійных і рэлігійных арганізацый. Галоўнай мэтай аб'яднання з'яўлялася стварэнне палітычных умоў для дэмакратычнага пераходу ад таталітарнай сістэмы да прававой дэмакратычнай дзяржавы.

Аб'яднанне грунтавалася на прынцыпах: будаўніцтва суверэннай беларускай дзяржавы, бяз'ядзерны статус і не ўваходжанне Бе-

³ Ibidem, С. 19, Лл. 2–3.

⁴ Ibidem, С. 2, Л. 172.

⁵ Ibidem, С. 3, Л. 160.

ларусі ў ваенныя блокі; прыярытэт правоў грамадзян, замацаваных ва Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека, прынятай рэзалюцыяй 217А (III) Генеральнай Асамблеі Арганізацыі Аб'яднаных Нацый ад 10 снежня 1948 г. перад інтарэсамі дзяржавы, нацыянальных і сацыяльных груп; рэфармаванне каманднай эканомікі ў сацыяльна-рынкавую.

Асноўнымі задачамі на наступны перыяд вызначаліся: стварэнне кааліцыйнага Савета народнага даверу для ажыццяўлення вырашальных эканамічных рэформаў; правядзенне выбараў у Вярхоўны Савет не пазней вясны 1994 г. на падставе новага дэмакратычнага выбарчага закону.

Аб'яднанне дзейнічала на тэрыторыі РБ у адпаведнасці з яе канадаўствам. Удзельнікі Аб'яднання павінны былі ўстрымлівацца ад неканструктыўнай публічнай палемікі паміж сабой і накіроўваць сваю дзейнасць на выкананне галоўнай мэты і бліжэйшых задач, сфармуляваных у пагадненні Аб'яднання. Удзельнікамі Аб'яднання маглі быць і прыватныя асобы. Аб'яднанне працавала згодна з Рэгламентам і праграмы, прынятай сумесна⁶.

1 чэрвеня 1995 г. на III з'ездзе БСДГ старшынёй партыі быў абраны Статкевіч М.В.. Пазней на пасяджэнні Выканкама Цэнтральнай Рады БСДГ 20 ліпеня 1995 г. было прынята рашэнне аб стварэнні Сацыял-дэмакратычнага саюза (СДС) як выбарчага блока напярэдадні выбараў у Вярхоўны Савет РБ трынаццатага склікання. У склад СДС ўвайшлі: БСДГ, Беларуская партыя працы, Беларуская партыя жанчын „Надзея „ (БПЖ „Надзея”), Партыя ўсебеларускага адзінства і згоды, Партыя здаровага сэнсу, Партыя народнай згоды⁷.

⁶ Ibidem, С. 4, Лл. 11–15; ibidem, Л. 22; ibidem, Л. 9; ibidem, Л. 4; ibidem, Лл. 6–7; ibidem, Лл. 1–2.

⁷ Ibidem, Л. 4.

Старшынёй СДС стаў Л.Н. Сячко, а яго намеснікамі Л.В. Лойка і А.С. Кароль⁸. Першапачатковым вынікам яго працы стала стварэнне ў Парламенце дэпутацкай фракцыі „Саюз працы” ў колькасці 18 дэпутатаў.

Галоўнай задачай дзейнасці СДС з’яўлялася аб’яднанне матэрыяльных, арганізацыйных і кадравых рэсурсаў для сумеснай рэалізацыі палітычнымі партыямі сацыял-дэмакратычнага накірунку сваіх статутных задач, а таксама: садзейнічанне выхаду РБ з эканамічнага крызісу пры справядлівым размеркаванні нягод пераходнага перыяду паміж усімі пластамі грамадства; правядзенне наспелых эканамічных пераўтварэнняў; абарона правоў наёмных работнікаў; гарантаванне рэальнага права грамадзян на працу, бясплатную адукацыю і медыцынскае абслугоўванне; стварэнне эфектыўнай сістэмы мясцовага самакіравання з прамым выбарам кіраўнікоў; развіццё самакіравання працоўных калектываў, удзел працоўных у кіраванні вытворчасцю; стварэнне сістэмы паўнаважнага пенсійнага забеспячэння; умацаванне правапарадку і стабільнасці ў дзяржаве, забеспячэнне бяспекі грамадзян⁹.

Найважнейшай сумеснай палітычнай акцыяй блока сталі выбары ў мясцовыя Саветы дэпутатаў. Партыі блока не толькі ўзгаднілі спісы патэнцыйных кандыдатаў па акругах, але і дамовіліся аб стварэнні агульных выбарчых штабоў і сумеснай агітацыйнай і мабілізацыйнай працы ў інтарэсах іх кандыдатаў. Менш за ўсіх з удзельнікаў блока вылучыла кандыдатаў БПЖ „Надзея”, так як гэтая партыя практычна не мела афіцыйна зарэгістраваных рэгіянальных арганізацый. Больш за ўсё кандыдатаў (174) вылучыла БСДП (НГ), з якіх былі зарэгістраваныя 122 кандыдата¹⁰.

У склад СДС магла б увайсці любая палітычная партыя, прафесійнае і грамадскае аб’яднанне, якое стаяла на сацыял-дэмакра-

⁸ Ibidem, Лл. 1–2.

⁹ Ibidem, Л. 10.

¹⁰ Ibidem, Лл. 23–25.

тычнай платформе. Удзельнікі СДС з'яўляліся самастойнымі юрыдычнымі асобамі, што выкладалася ў Дадатку да Дэкларацыі „Аб стварэнні і прынцыпах СДС”¹¹.

СДС дэклаваў сваю прыхільнасць прынцыпам сусветнай сацыял-дэмакратыі: свабода, справядлівасць, роўнасць і салідарнасць¹². СДС выступаў за: умацаванне дзяржаўнага суверэнітэту РБ за кошт будаўніцтва адносін з іншымі дзяржавамі на прынцыпах раўнапраўя і добрасуседства¹³; справядлівае размеркаванне цяжару пераходнага перыяду паміж усімі пластамі насельніцтва; эфектыўнае выкарыстанне нацыянальных багаццяў на карысць кожнага члена грамадства; права грамадзян на працу, бясплатную адукацыю і медыцынскае абслугоўванне; удзел працоўных у кіраванні вытворчасцю; паўнаважнае пенсійнае забеспячэнне¹⁴. СДС выступаў таксама за непрыняцце любых формаў палітычнага экстрэмізму. Сваім метадам называлі паслядоўнае, адказнае за лёс краіны і яе народа рэфармаванне ўсіх сфер жыцця грамадства. Гэтыя тэзісы былі абвешчаныя ў Дэкларацыі СДС „Аб стварэнні і прынцыпах СДС” ад 25 ліпеня 1995 г.¹⁵.

Для правядзення арганізацыйных мерапрыемстваў быў сфарміраваны Каардынацыйны камітэт¹⁶. Так, пасля 25 ліпеня 1995 г. прыём у СДС ажыццяўляў непасрэдна ён. Дзейнасць Каардынацыйнага камітэта вызначалася яго Рэгламентам, які быў прыняты ўпаўнаважанымі прадстаўнікамі палітычных партый, прафесійных і грамадскіх аб'яднанняў¹⁷. Да кампетэнцыі Каардынацыйнага камітэта, згодна з іх з Рэгламентам, адносілася: захаванне арыгінала Дэкларацыі „Аб арганізацыі і прынцыпах СДС”, складу Каардына-

¹¹ Ibidem, Лл. 8–9.

¹² Ibidem, С. 5, Л. 6.

¹³ Ibidem, С. 6, Лл. 34–37.

¹⁴ Ibidem, С. 7, Л. 4; ibidem, С. 8, Лл. 6–7; ibidem, С. 9, Л. 55; ibidem, Лл. 8–9.

¹⁵ Ibidem, Лл. 10–13.

¹⁶ Ibidem, С. 5, Л. 66.

¹⁷ Ibidem, Л. 4.

цыйнага камітэта і іншай дакументацыі СДС; ўнясенне неабходных змяненняў у склад Каардынацыйнага камітэта; узгадненне пазіцый, прыняцце рашэнняў і каардынацыя дзейнасці членаў па ўсіх пытаннях дзейнасці СДС; кантроль выканання рашэнняў Каардынацыйнага камітэта членамі СДС; стварэнне рабочых камісій СДС па асобных напрамках дзейнасці; прадстаўленне агульных інтарэсаў членаў СДС і выступ ад яго імя ў сродках масавай інфармацыі; іншыя пытанні, звязаныя з дзейнасцю СДС¹⁸.

Каардынацыйны камітэт фармаваўся з паўнамоцных прадстаўнікоў членаў СДС (па 3 ад кожнага члена). Змены ў склад паўнамоцных прадстаўнікоў членаў СДС ўносіліся Каардынацыйным камітэтам па пісьмовай просьбе членаў СДС. У склад Каардынацыйнага камітэта СДС ўваходзілі: Д.П. Булахаў (Партыя ўсебеларускага адзінства і згоды – ВАГА); Н.У. Кійко (БСДГ); А.С.Кароль (Партыя народнай згоды – ПНЗ); П.К. Краўчанка (БСДГ); Л.В. Лойка (ПНЗ); Л.Н. Сечка (ПНЗ); М.В. Статкевіч (БСДГ); І.Б. Турцэвіч (ВАГА); А.Л. Ярковіч (ВАГА)¹⁹.

Праца Каардынацыйнага камітэта праходзіла ў выглядзе пасяджэнняў паўнамоцных прадстаўнікоў усіх членаў СДС. Пасяджэнні з'яўляліся адкрытымі і праводзіліся па меры неабходнасці па ініцыятыве членаў СДС. Абмеркаванне пытанняў парадку дня праходзілі ў выглядзе свабоднай дыскусіі. Па рашэнні Каардынацыйнага камітэта з прадстаўнікамі СДС маглі стварацца рабочыя камісіі па асобных накірунках дзейнасці²⁰. Арганізацыйнае забеспячэнне пасяджэння Каардынацыйнага камітэта ўключала ў сябе: вызначэнне даты і месца правядзення пасяджэння; падрыхтоўку праектаў парадку дня і рашэнняў; вядзенне пасяджэння і яго пратаколу; афармленне рашэнняў і рассылка іх членам СДС; інфармаванне грамадскасці аб выніках пасяджэння праз сродкі масавай інфармацыі²¹.

¹⁸ Ibidem, Л. 16.

¹⁹ Ibidem, Л. 23.

²⁰ Ibidem, С. 6, Лл. 36–40.

²¹ Ibidem, Лл. 23–25.

4 ліпеня 1995 г. Пастановай Каардынацыйнага камітэта СДС было прынята рашэнне: прызнаць паўнамоцтвы прадстаўнікоў членаў СДС, кандыдатуры якіх прапанаваны паўнамоцнымі органамі партый-членаў СДС; зацвердзіць Рэгламент Каардынацыйнага камітэта СДС²². Таксама пры Каардынацыйным камітэце быў створаны Інстытут палітычных саветнікаў і сфарміраваны рабочы апарат СДС. БДСГ ў СДС прадстаўлялі старшыня партыі Статкевіч М.В. і яго намеснікі Краўчанка П. і Кійко М.

Так, 4 жніўня 1995 г. адбылося пасяджэнне Каардынацыйнага камітэта СДС, на якім было вырашана стварыць рабочую групу з членаў Каардынацыйнага савета (М. Кійко, Л.В. Лойка, А. Яркоўіч) па выпрацоўцы асноўных напрамкаў дзейнасці СДС і структуры іх апаратнага забеспячэння; стварыць рабочую камісію на чале з Булахавым Д. па юрыдычным, арганізацыйным, тэхнічным забеспячэнні стварэння выбарчага блока²³. Тэрмін дзеяння СДС быў неабмежаваным. Аднак сваю дзейнасць маглі спыніць з дапамогай рашэння Каардынацыйнага камітэта²⁴.

9 верасня 1995 г. у г. Мінску адбыўся IV пазачарговы з'езд БДСГ, на якім прысутнічаў 141 дэлегат²⁵. На з'ездзе было прынята рашэнне прыняць удзел у стварэнні выбарчага блока СДС; зацвердзіць Палажэнні аб выбарчым блоку; М.В. Статкевічу даручалася ад імя БДСГ падаць заяву ў Цэнтрвыбаркам аб рэгістрацыі выбарчага блока²⁶.

Асноўнымі тэзісамі перадвыбарчай праграмы у мясцовыя Саветы дэпутатаў кандыдатаў ад СДС з'яўляліся: адрадзіць сістэму народнага мясцовага самакіравання; ператварыць мясцовыя Саветы дэпутатаў з дэкаратыўнага прыкладання выканаўчай улады

²² Ibidem, Л. 24.

²³ Ibidem, Лл. 20–26.

²⁴ Ibidem, С. 7, Л. 54.

²⁵ Ibidem, С. 9, Лл. 14–16.

²⁶ Ibidem, С. 7, Лл. 49–53; ibidem, Лл. 49–53; ibidem, Лл. 47–48; ibidem, С. 8, Лл. 56–64.

ва ўплывовыя структуры, здольныя самастойна адстойваць рэальныя інтарэсы грамадзян; стварыць канкурэнцыю дзеючай уладзе; прадэманстраваць беларускім грамадзянам гатоўнасць і здольнасць членаў палітычных партый рэальна змагацца за іх інтарэсы; стварыць агульнарэспубліканскае аб'яднанне дэпутатаў усіх узроўняў, якія прытрымліваюцца дэмакратычных поглядаў, для арганізацыі сумеснай працы²⁷.

У выпадку абрання прадстаўнікоў партый СДС у мясцовыя саветы яны павінны былі ініцыяваць наступныя пытанні:

У сферы размеркавання і рэалізацыі мясцовых бюджэтаў: выключыць фінансаванне за кошт мясцовых бюджэтаў агульнадзяржаўных праграм; дамагчыся права кантролю мясцовымі Саветамі законнасці расходавання бюджэтных сродкаў і выкарыстання дзяржаўнай уласнасці ў інтарэсах грамадзян; забяспечыць эканамічнае і рацыянальнае расходаванне сродкаў мясцовых бюджэтаў, выключыць рэалізацыю папулісцкіх праграм у шкоду медыцынскаму забеспячэнню і рашэнні іншых сацыяльна-бытавых праблем грамадзян на мясцовым узроўні; распрацаваць і прыняць рэгіянальныя праграмы прыцягнення інвестыцый у эканоміку і стварэння новых працоўных месцаў;

У задавальненні сацыяльных і бытавых патрэб грамадзян: ўзмацніць уплыў мясцовых органаў кіравання на працэс павышэння заробтнай платы і своєчасовасць яе выплаты; дамагацца ўвядзення часовага мараторыя на павышэнне аплаты за камунальныя і іншыя бытавыя паслугі, а таксама на транспарт (і іншыя) да прывядзення ўзроўню даходаў насельніцтва ў адпаведнасць з узроўнем кошту жыцця; адмовіцца ад платных медыцынскіх паслуг у дзяржаўных медыцынскіх установах; прыцягнуць да вырашэння мясцовымі Саветамі сацыяльных пытанняў грамадзян замежных партнёраў партый сацыял-дэмакратычнага накірунку і нацыянальных спонсараў; разгарнуць на мясцовым узроўні маштабныя сацыяльныя міжна-

²⁷ Ibidem, С. 7, Л. 56.

родныя праекты; ініцыяваць вяртанне сацыяльных ільготаў усім катэгорыям малазабяспечаных грамадзян; узяць пад асабісты кантроль ход жыллёвага будаўніцтва, а гэтак жа добраўпарадкаванне і асвятленне дваровых і вулічных тэрыторый, капітальны і касметычны рамоні дамоў²⁸.

Партыі СДС лічылі неабходным вырашаць пастаўленыя задачы ў цесным узаемадзеянні з прадстаўнікамі ўсіх палітычных і грамадскіх рухаў краіны, якія падзяляюць іх погляды²⁹.

Згодна з Пастановай Савета Выбарчага блока СДС № 1 ад 6 верасня 1995 г. было прынята рашэнне: зацвердзіць спіс кандыдатаў у дэпутаты Вярхоўнага Савета РБ ад выбарчага блока для перамоваў з іншымі ўдзельнікамі выбарчай кампаніі па пытанні размеркавання акругаў; даручыць Статутнай камісіі СДС пачаць юрыдычнае афармленне неабходных дакументаў для рэгістрацыі кандыдатаў адзінага спісу выбарчага блока СДС; выканаўчым органам БСДГ, ПНЗ, ВАГА ў тэрмін да 10 кастрычніка 1995 г. прадаставіць у Статутную камісію неабходныя звесткі пра кандыдатаў; у тэрмін да 14 кастрычніка таго ж года выканаўчым органам партый-удзельнікаў забяспечыць падрыхтоўку наступных дакументаў: даведкі аб членстве кандыдата ў партыі, даведкі аб наяўнасці ў акрузе рэгіянальнай арганізацыі партыі, выпіскі з Статута партыі аб парадку стварэння рэгіянальных арганізацый, заявы кандыдатаў; 16 кастрычніка ў 12.00 правесці пасяджэнне Савета Выбарчага блока па вылучэнні кандыдатаў у дэпутаты; даручыць ПНС арганізацыйна забяспечыць правядзенне пасяджэнне Савета³⁰.

На аснове СДС 1 кастрычніка 1996 г. было праведзена пасяджэнне Круглага стала „Аб узаемадзеянні ўдзельнікаў Круглага стала ў давыбарах дэпутатаў Вярхоўнага і мясцовых Саветаў дэпу-

²⁸ Ibidem, С. 8, Лл. 56–64.

²⁹ Ibidem, С. 9, Лл. 68–72.

³⁰ Ibidem, Лл. 1–2.

татаў РБ”, на якім прынялі ўдзел: Аграрная партыя (Гіруць М.І.), Беларуская асацыяцыя журналістаў (А.В.Груздовіч), Беларуская сялянская партыя (Лугін Я.М.), Беларуская партыя жанчын „Надзея” (В.Т.Палявікова), Беларуская партыя зялёных (Е.Г. Церахаў), Беларуская партыя працы (А. Бухвостаў), БСДГ (М.В. Статкевіч), Беларуская хрысціянска-дэмакратычная партыя (Л.С. Пеціна), Беларускі Кангрэс дэмакратычных прафсаюзаў (Г.А. Быкаў), Беларускі народны фронт (Л.П. Баршчэўскі), Беларускі рэспубліканскі Фонд падтрымкі дэмакратычных рэформаў імя Льва Сапегі (А.Л. Завадскі), Беларускі ПЭН-цэнтр (К.Р. Шэрман), Беларускі Хельсінскі камітэт (Т.С. Процька), Беларускае аб’яднанне прыхільнікаў агульначалавечых каштоўнасцяў (Ю.А. Бурутин), Усебеларускі клуб выбаршчыкаў (В.К. Гудзееў), Аб’яднаная грамадзянская партыя (С. Багданкевіч), Згуртаванне беларусаў свету „Бацькаўшчына” (А.І. Сурмач), Партыя ўсебеларускага адзінства і згоды (Д.Н. Булахаў), Партыя здаровага сэнсу (В.І. Звернік), Камуністычная партыя Беларусі (В.М. Новікаў), Партыя народнай згоды (Г.С. Таразевіч), Патрыятычны рух „Беларускае згуртаванне вайскоўцаў” (А.В. Станкевіч), Рух за тэрытарыяльнае самакіраванне (Н.Н. Бусцюк), Экалагічная партыя (М.Е. Фрыдлэнд)³¹.

Грунтуючыся на прынятай Круглым сталом „Дэкларацыі аб прынцыпах ўзаемадзеяння ўдзельнікаў выбарчых кампаній і рэферэндумаў” удзельнікі Круглага стала прапанавалі палітычным партыям і грамадскім рухам, якія ўдзельнічаюць у Круглым сталем: разгледзець пытанні ўзаемадзеяння ў працэсе правядзення давыбараў дэпутатаў Вярхоўнага і мясцовых Саветаў дэпутатаў РБ; дамовіцца аб вылучэнні адзіных кандыдатаў па астатніх акругах па выбарах дэпутатаў Вярхоўнага Савета РБ і мясцовых Саветаў РБ; на працягу дзесяці дзён правесці кансультацыі і выпрацаваць адзіныя падыходы па прапанаваных кандыдатурах; даручыць каардынацыю гэтай дзейнасці кіраўнікам партый, якія падпі-

³¹ Ibidem, С. 17, Л. 39.

салі Дэкларацыю а таксама арганізацыйнаму камітэту Круглага стала³².

1 кастрычніка 1996 г. быў апублікаваны „Зварот да грамадзян і Вярхоўнаму Савету РБ ад удзельнікаў Круглага стала „³³ і „Зварот да дэпутатаў Вярхоўнага Савета РБ ад удзельнікаў Круглага стала”³⁴, у якіх патрабавалася: стварыць адмысловую дэпутацкую камісію з уключэннем у яе спецыялістаў па праверцы гаспадарчай дзейнасці Кіравання справамі Прэзідэнта, фірмы „Торгэкспа”, фонду М. Эсамбаева, а таксама фондаў, створаных пад эгідай Прэзідэнта Лукашэнкі; падаць даручэнне Генеральнаму пракурору аб узбуджэнні адміністрацыйнай вытворчасці супраць кіраўніка справамі Прэзідэнта І. І. Ціянкова за супрацьдзеянне ў праверцы Кіравання справамі з боку Кантрольнай палаты; прыняць Пастанову аб незаконнасці дзеянняў Прэзідэнта і службовых асоб па прыцягненню сродкаў з прадпрыемстваў, грамадзян і сродкаў „цэнявой” эканомікі, накіраваных на ўмацаванне рэжыму асабістай улады Лукашэнкі, а таксама на правядзенне рэферэндуму³⁵.

Удзельнікі Круглага стала заклікалі дэпутатаў Вярхоўнага Савета „*правяіць грамадзянскую мужнасць і працягнуць дзейнасць па аднаўленні законнасці ў краіне*”³⁶. Са свайго боку Круглы стол гарантаваў сваю падтрымку ў справе барацьбы з карупцыяй і злачыннасцю.

У падтрымку Круглага стала 19 кастрычніка 1996 г. па ініцыятыве палітыкаў і грамадскіх дзеячаў Беларусі ў Менску прайшоў Нацыянальны кангрэс у абарону Канстытуцыі, супраць дыктатуры.

У Рэзалюцыі Нацыянальнага Кангрэсу „У абарону Канстытуцыі, супраць дыктатуры!” патрабавалася: падтрымліваць патрабаванні ўдзельнікаў Круглага стала партый і рухаў Беларусі па закон-

³² Ibidem, Л. 40.

³³ Ibidem, Л. 13.

³⁴ Ibidem, Л. 14.

³⁵ Ibidem, С. 19, Л. 160.

³⁶ Ibidem, С. 20, Л. 45.

наму адхіленню ад улады А.Г. Лукашэнка; падтрымаць створаную удзельнікамі Круглага стала Грамадскую кантрольную камісію па забеспячэнню законнасці ў ходзе правядзення рэферэндуму і выбараў дэпутатаў усіх узроўняў; рэкамендаваць удзельнікам Круглага стала стварыць Грамадскі эканамічны савет па распрацоўцы праграмы выхаду з эканамічнага крызісу, якая магла б у будучыні стаць асновай дзейнасці ўрада народнага даверу; стварыць грамадска-грамадзянскую камісію па расследаванні злачынстваў кіруючага рэжыму супраць Канстытуцыі і народа (старшынёй абраць Ю. Захаранку); падтрымаць Вярхоўны Савет РБ як гарант законнасці і канстытуцыйнасці ў краіне³⁷.

Адным з праектаў Кангрэса з'яўляўся Кансультацыйна-каардынацыйны Савет дэмакратычных сілаў³⁸ з мэтай: кансалідацыі дэмакратычных сіл, правядзення кансультацый і выпрацоўкі агульных рашэнняў па напрамках палітычнага і грамадскага жыцця краіны, каардынацыі сумесных дзеянняў, выканання рашэнняў, рэзальюцыі і платформы прынятай на Кангрэсе.

У склад Савета ўваходзілі прадстаўнікі палітычных партый і грамадскіх арганізацый, якія з'яўляліся заснавальнікамі і асноўнымі арганізатарамі Кангрэса ў колькасці 7 чалавек: першапачатковы склад Савета ўключаў прадстаўнікоў БНФ „Адраджэнне”, Аб'яднанай грамадзянскай партыі (АГП), БСДГ, незалежных прафсаюзаў (працоўнага руху), урадавых арганізацый, грамадзянскай ініцыятывы „Хартыя – 97”. На пасяджэннях Савета маглі ўдзельнічаць па 2 прадстаўнікі ад партый і грамадскіх арганізацый, якія ўваходзяць у склад Савета, з адным вырашальным голасам. Прадстаўнікі арганізацый, якія не ўвайшлі ў склад Савета, маглі ўдзельнічаць у працы ў якасці назіральніка з дарадчым голасам. Пасяджэння Савета праводзяцца не радзей 1 разу ў месяц. Пры неабходнасці, па ініцыятыве 2 членаў Савета, пасяджэнні маглі быць пазачарговымі.

³⁷ Ibidem, Л. 15.

³⁸ Ibidem, Л. 19.

Пасяджэння Савета праводзіліся ў адпаведнасці з планам. БНФ, АГП, БСДГ мелі права вета на рашэнні, што прымаюцца³⁹.

Пад назвай БСДГ партыя праіснавала да 29 чэрвеня 1996 г., калі аб'ядналася з Партыяй народнай згоды (ПНС), у выніку чаго атрымала новую назву Беларуская сацыял-дэмакратычная партыя (Народная Грамада) – БСДП (НГ), пад якой праіснавала да 24 чэрвеня 2005 г.⁴⁰.

У 1997 г. быў выдадзены „Зварот БСДП (НГ) да партый, грамадскіх рухаў і арганізацый-удзельнікаў Кангрэсу дэмакратычных сіл”⁴¹, які прапаноўваў скліканне Канстытуцыйнага сходу на II З’ездзе БСДП (НГ). Адным з аргументаў з’яўляўся адказ ад маючых адбыцца прэзідэнцкіх выбараў або непрызнанне іх, у выпадку правядзення па недэмакратычных правілах, айчынай і замежнай дэмакратычнай грамадскасцю⁴².

12 красавіка 1997 г. адбыўся II З’езд БСДП (НГ), на якім быў абмеркаваны шэраг пытанняў, якія тычацца тактыкі і стратэгіі беларускіх сацыял-дэмакратаў. У працы II З’езду БСДП (НГ) прынялі ўдзел 114 дэлегатаў, якія прадстаўлялі 127 рэгіянальных арганізацый БСДП (НГ). У якасці гасцей прысутнічалі 10 дэлегацый: ад Сацінтэрну і брацкіх сацыял-дэмакратычных партый Усходняй і Заходняй Еўропы. У тым ліку: Германіі, Швецыі, Польшчы, Украіны, Літвы, Латвіі, Эстоніі, Расіі.

II З’езд БСДП (НГ) зацвердзіў канцэпцыю дзейнасці партыі, прыняў палітычную заяву, у якой прапанаваў свой варыянт выхаду з канстытуцыйнага і палітычнага тупіка: скліканне Вярхоўнага Савета (ВС) у поўным складзе і Канстытуцыйнага сходу у складзе: 200 дэпутатаў ВС, 60 кандыдатаў у дэпутаты, якія занялі першыя месцы ў выбарах 24 лістапада 1996 г., па 70 прадстаўнікоў ад прэзідэнта і ўдзельнікаў Круглага стала палітычных партый апазіцыі.

³⁹ Ibidem, Л. 20.

⁴⁰ Ibidem, С. 18, Лл. 75–80.

⁴¹ Ibidem, Л. 1.

⁴² Ibidem, С. 19, Лл. 46–56.

II З’езд БСДП (НГ) паказаў, што аб’яднанне БСДП (НГ) і ПНЗ адбылося. Было вырашана, што еўрапейская сацыял-дэмакратыя будзе мець справу выключна з БСДП (НГ)⁴³.

Пазней БДСП (НГ) і СДС прымучь актыўны удзел ў стварэнні і падтрымке палітычных кантактаў Беларусі з еўрапейскімі краінамі ў тым ліку.

СДС і БСДП (НГ) працягваюць сваю працу і ў нашы дні. Гэта падкрэсліваюць падзеі пасля прэзідэнцкіх выбараў 9 жніўня 2020 г.

На заканчэнне варта дадаць, што СДС вёў міжнароднае супрацоўніцтва. Так, напрыклад, у перыяд з 27 па 28 студзеня 1997 г. палітычным цэнтрам „Усход-Захад” была арганізавана ў г. Мінску серыя афіцыйных і неафіцыйных сустрэч беларускіх і шведскіх сацыял-дэмакратаў. У складзе шведскай дэлегацыі з калегамі з РБ сустрэліся: Коні Фрыдрыхсан, генеральны сакратар Еўрапейскага форуму, лідэр фракцыі сацыялістаў у Еўрапарламенце; Гунар Лас-сінаці, прэзідэнт Міжнароднага цэнтра імя Улафа Пальме; Матэ Элафсан, мэнэджар ўсходнееўрапейскіх праграм Міжнароднага цэнтра імя Улафа Пальме. Перш за ўсё, госці з Швецыі сустрэліся з старшынёй БСДП (НГ) Статкевічам М.В. і членамі выканкама БСДП (НГ)⁴⁴. Пазней шведскія сацыял-дэмакраты ў неформальнай абстаноўцы гутарылі з журналістамі газеты „Згода”. Па выніках візіту быў намечаны шэраг сумесных мерапрыемстваў шведскіх і беларускіх сацыял-дэмакратаў. У прыватнасці, вырашана ажыццявіць абмен афіцыйнымі дэлегацыямі, а таксама арганізаваць міжнародную канферэнцыю па пытаннях агульнаеўрапейскай бяспекі⁴⁵.

Дэтальны аналіз наяўных у архіўным фондзе дакументаў паказаў малую эфектыўнасць працы СДС пры іх настойлівай актыўнасці. Пытанні аб цяжкасцях, выніках, поспехах і няўдачах патрабу-

⁴³ Ibidem, С. 18, Л. 23.

⁴⁴ Ibidem, С. 10, Лл. 12–20.

⁴⁵ Ibidem, С. 18, Лл. 1–9.

юць больш дасканалага, аб'ектыўнага, шматбаковага навуковага даследавання.

Бібліяграфія

Dzâržajnaâ ustanova „Nacyânal'ny Arhiŭ R ësrepubliki Belarus” (NARB), Fond 183, Vopis 1, Sprava: 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 17, 18, 19, 20 [Дзяржаўная ўстанова „Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь” (НАРБ), Фонд 183, Вопіс 1, Справа: 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 17, 18, 19, 20].

Social-democratic movement in the Republic of Belarus: formation and development

The article is based on the study of documents stored in the State Institution «National Archive of the Republic of Belarus». Until now, historians have not turned to the analysis of documentary materials about the development of the Social Democratic Movement in Belarus. The documents stored in the state archive make it possible to fill this gap in the national historiography.

This article deals with the creation (revival) of the social-democratic movement in the Republic of Belarus in the early 90s of the XX century, the goals and tasks facing the Belarusian social-democrats in that period of time. The difficulties, the reasons for success and failure need a deeper, objective and multi-faceted scientific study. Therefore, this article makes little mention of the results and consequences of the activities of the Belarusian Social Democrats.

So, on March 2, 1991, at the First Constituent Congress of the Belarusian Social-Democratic Community, its creation was announced. The main goals of the BSDG were: the creation of a humane, democratic society based on a multi-faceted economy and a variety of party structures; legal and social protection of the working person; the establishment of the principles of freedom, social justice and solidarity; the revival of the foundations of spirituality, healthy, popular principles of life, such natural human values as family, home, good neighborliness, hard work; achieving and defending the political independence of Belarus as an equal member of the European and international community; minimizing the results of the Chernobyl disaster, improving the environmental situation in the Republic. To achieve its goals, the BSDG planned to act in a democratic way, using civilizational methods.

Later, in 1994, an agreement was signed on the creation of the association of democratic forces «Viasna-94» between representatives of political parties and movements, public, professional and religious organizations of the Republic of Belarus. The initiator was the BSDG. The main goal of the association was to create political conditions for a democratic transition from a totalitarian system to a democratic state governed by the rule of law. The association was based on the following principles: the construction of a sovereign Belarusian state, a nuclear-free status and the non-entry of Belarus into military blocs; the priority of citizens' rights.

On June 1, 1995, at the Third Congress of the BSDG, M. V. Statkevich was elected chairman of the party, who would later take an active role in the development of the social democratic movement of Belarus.

Later, at a meeting of the executive committee of the Central Council of the BSDG on July 20, 1995, it was decided to create the Social Democratic Union (SDS) as an electoral bloc on the eve of the elections to the Supreme Soviet of the Republic of Belarus of the thirteenth convocation. The main task of the SDS was to unite material, organizational and human resources for the joint implementation by the political parties of the Social-Democratic direction of their statutory tasks, as well as to promote the recovery of the Republic of Belarus from the economic crisis with a fair distribution of the hardships of the transition period among all segments of society; implementation of urgent economic reforms; protection of the rights of employees; ensuring the real right of citizens to work, free education and medical care; creation of an effective system of local self-government with direct choice of managers; development of self-government of labor collectives, participation of workers in the management of production; creation of a system of full-fledged pension provision; strengthening of law and order and stability in the state, ensuring the safety of citizens. The SDS declared their commitment to the principles of world social democracy: freedom, justice, equality and solidarity.

Key Words: Social Democratic movement, cooperation, political party, Republic of Belarus